

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Σ Τ Ο Ι Χ Ε Ι Α
Τ Η Σ
Φ Ι Λ Ο Σ Ο Φ Ι Α Σ .

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΣΤΟΙΧΕΙΑ
ΤΗΣ
ΛΟΓΙΚΗΣ
ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗΣ

Νεώτερα τινι Μεθόδω συρταχθεύτα μεν
εις Ιταλικῶ Διάλεκτον

ΥΠΟ

ΦΡΑΓΓΙΣΚΟΥ ΣΟΑΤΙΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΝΤΑ ΔΕ ΠΑΡΑ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΙΕΡΟΔΙΑΚΟΝΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΑ ΤΟΥ ΜΗΛΙΩΤΟΥ.

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

περιέχων τὴν Ἠθικὴν.

ΕΚΔΟΣΙΣ Β΄.

ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑ.

Παρά Νικολάω Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

1818.

ἔν τῷ 2ῳ Μαρτίῳ :

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ
ΤΗΣ
ΗΘΙΚΗΣ
Η
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΗΘΙΚΗ.

ΜΕΡΟΣ Α΄.
Ο ΦΡΟΝΙΜΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Π Ρ Ο Ο Ι Μ Ι Ο Ν .

Τὸ ἀξιολογώτερον καὶ ἐπωφελέστερον μέρος τῆς Φιλοσοφίας, χάρις τῷ ὁποίου ὀλίγον ὠφελῆν τὰ ἐπιλοιπα, ὑπερέσιν ἐκείνο, ὅπῃ μᾶς διδάσκει νὰ γνωρίζωμεν ἑαυτὸς, ὅπῃ μᾶς δείχνει τὰ χρέη μας, ὅπῃ μᾶς ἀνοίγει καὶ μᾶς ὀξομαλίζει τὴν ὁδὸν, διὰ τῆς ὁποίας καὶ φθάσωμεν εἰς τὴν δίδαιμονίαν, τὸν παντοτεινὸν σκοπὸν τῆς ἐπιθυμιῶν μας, εἶναι ἡ Ἐπισήμη, ὅπου μέλλομεν ἤδη νὰ πραγματωθῶμεν. Μαθήματα τοιαύτης φύσεως πλέκῃσι παρ' ἑαυτῶν τὸν ἔκαινόν τε, καὶ καθ' ἑαυτὰ φανερόν τε ἀποχρόντως μὲ πύσον ζῆλον καὶ προθυμίαν παρέπει καὶ καλλιεργῶνται καὶ τὰ ἀσπιδάζονται.

Εἰς τὴν ἀσπιδὴν τήν τε πόσον ὠφελίμη καὶ ὀγενῆς μέρος τῆς Φιλοσοφίας θέλην μᾶς ὀδηγήσει τὰ ἐξαιρέτα ἀξιώματα τῶν Παλαιῶν, αἱ βαθεῖς μελέται καὶ θεωρίαι τῶν Νεωτέρων, καὶ πρὸ πάντων μία ἀκριβῆς ἀνάλυσις τῆς τοῦ ἀνθρώπου καρδίας. Ἀποφύγοντες δὲ εὔθερον μὲν τὴν ὀχληρὰν ξηρότητα τῶν γυμνῶν καὶ μεμοικαιμέων ὑποθηκῶν· ἐκείθεν δὲ τὴν ματαίαν πολυτέλειαν τῶν συζητήσεων καὶ ἀργῶν θεωριῶν, θέλωμεν

μεν φροντίσει, ὅση δυνάμις, νὰ ἐκθέσωμεν τὰς ὑποθήκας εἰς ἕξ ὅπον, ὅπῃ νὰ κατὰγονται ἐξ ἀρχῶν βεβαίων, σταθερῶν, καὶ δὲτάκτως πρὸς ἀλλήλας σωδεδεμεσῶν· προσηλόνοντες τὰς σκέψεις μας εἰς ἐκεῖνα προηγουμένως τὰ μέρη, τὰ ὅποια ἠμποροῦν νὰ μᾶς φέρουν εἰς σιωπεύειας τὰς πλέον ἀναγκαιοτέρας καὶ ἐπωφελεσέρας.

Ὁ ἀνθρώπος, περὶ ὃν στρέφεται ἡ ἀνὰ χεῖρας Ἐπισήμη, ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὑπὸ κάτω εἰς ἑξῆς: καταστάσεις, κατὰ τὴν τριπλῶ ἀναφορᾷ, ὅπῃ ἔχει πρὸς ἑαυτὸν, πρὸς τὴν ὁμοίαν, καὶ πρὸς τὸν ὑπέρτατον Δημιουργὸν ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ὁμοίων του. Ἀπὸ τὴν τριπλῶ ταύτῃ ἀναφορᾷ προκύπτει ἡ γενικὴ διαίρεσις τῶν χρεῶν, τὰ ὅποια ἀπαιτοῦσι νὰ εἶναι φρόνιμος εἰς τὴν ἑαυτῶν κυβέρνησιν καὶ διοίκησιν, ἐπιεικὴς πρὸς τὴν λοιπὴν, καὶ δὲσεβὴς πρὸς τὸν ὑπέρτατον Δημιουργόν.

Ἐκεῖνο λοιπὸν, ὅπῃ καθιστᾷ τὸν φρόνιμον ἀνθρώπον, τὸν ἐπιεικῆ ἀνθρώπον, καὶ τὸν δὲσεβῆ ἀνθρώπον, θέλει εἶναι τὸ ὑποκείμενον τῶν παρόντων Στοιχείων· τὰ ὅποια διήρῳται μεν εἰς τρία Μέρη κατὰ τὴν τριπλῶ διαίρεσιν τῶν τοῦ ἀνθρώπου χρεῶν· πραγματεύονται δὲ τὸ μεν Πρῶτον περὶ τῶν φρονίμων ἀνθρώπων, τὸ δὲ Δεύτερον περὶ τῶν ἐπιεικῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ Τρίτον περὶ τῶν δὲσεβῶν ἀνθρώπων.

Εἰς τὸ Πρῶτον τούτων, τὸ ὅποῖον ἐπραγματεύθη ἑλλειπέστερον εἰς ὅλα τὰ μέχρι τῶδε φανέντα διδακτικὰ βιβλία τῆς Ἡθικῆς, θέλομεν ἐκτανθῆ ὀλίγοντι περαιοτέρου, ὡς ἀνὸ ὅπῃ αὐτὸ εἶναι ἡ βᾶσις τῶν λοιπῶν,

πῶν, καὶ ἀνήκει εἰς ὀλοκλήρῃ εἰς μόνῃ τὴν Ἠθικὴν Φιλοσοφίαν· ἐπειδὴ εἰς τὰ λοιπὰ δύο ἀπαιτεῖ πολ-
λὰ τὸ Φυσικὸν Δικαίωμα, πολλὰ δὲ τὸ Πολιτικὸν
καὶ Δημοτικὸν, καὶ ἔτι πλείω ἢ Ἠθικὴ Θεολογία,
καὶ μήτε ἠμπορεῖ χωρὶς ἀδικίαν νὰ ἀφαιρέση τις ἀπὸ
τὰς τοιαύτας διδασκαλίας ἐκεῖνο, ὅπῃ αὐταὶ θεωρῶν
ὡς ἰδιόνητας ἐπιβάλλον.

Ἄφ' ἧς λοιπὸν ἐκθέσωμεν κατὰ πλάτος ὅλα ἐκεῖνα,
ὅπῃ ἀφορῶν εἰς τὸν φρόνιμον ἀνθρώπον, περὶ τῶ ἐ-
πεικῶς ἀνθρώπων, καὶ περὶ τῶ δὺσεβῶς ἀνθρώπων το-
σαῦτα μόνον θέλομεν εἰπῆ, ὅσα ἀνήκον εἰς τὸν Ἠθι-
κὸν Φιλόσοφον, τῶ ὅποιον τὸ ἔργον εἶναι νὰ θεωρῆ τὰ
χρήτων κατ' ὅσον μόνον ἀποδείχονται ἀπὸ τὸν ὀρθὸν
λόγον, καὶ νὰ διορίζῃ τὰς ὑποθέσεις καὶ τὰς γενικὰς
ἀρχὰς, χωρὶς νὰ καταβαίνει εἰς ἐκεῖνας τὰς λεπτομε-
ρεῖς ἐφαρμογὰς καὶ τὰς ἐπὶ μέρος χρήσεις, αἱ ὅποιαι
ἀποταμιεύονται εἰς τὸν Νομοδιδάσκαλον καὶ Θεολόγον.

Δεὴ θέλομεν λείπει μὲ ὅλον τῆτο νὰ δώσωμεν εἰς
τὸ Δεύτερον Μέρος μίαν ἐπιπόλαιον ἰδέαν τῆς ἀρ-
χῆς καὶ τῆς ποροόδου τῆς κοινωνιῶν, τῆς ἀναπτύξεως
(ξεδιπλώσεως) τῆς ἐθίμων, τῆς καταστάσεως τῶν
διαταγμάτων τῆς ἀφορώντων εἰς διακόσμησιν καὶ διά-
ταξιν τῶν κοινωνιῶν· καὶ νὰ κάμωμεν μίαν ἀκρι-
βῆ διαστολὴν τῆς χρεῶν, καὶ τῆς ἀρετῆς, εἰς ἧς φαίνε-
ται τί ποτε εἶναι ἐκεῖνο, ὅπου συγκροτεῖ τὸν χαρα-
κτῆρα τῶ ἀπλῶς τιμίον ἀνθρώπων, καὶ τί ἀποκαθιστᾷ
τὸν ἀνθρώπον σπυδαῖον εἴτ' οὖν ἐνάρετον· διαστολὴν,
τὴν ὅποιαν δεὴ τὴν εὐρήκαμεν παρ' ἄλλοις τόσον κα-
θαρῶς διωρισμένῃ, ὅσον ἐφάνετο ἄξιον.

Ἔσασθε.

Ὡσαύτως καὶ εἰς τὸ Τεῖτον Μῆρος, ἀφ' ἧς δείξω-
 μεν τὰ χρέη, ὅπου διὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὑποχρεόνων
 κάθ' ἄνθρωπον πρὸς τὸν ὑπέρτατον Δημιουργόν του,
 θέλομεν δείξει καὶ ἐκεῖνα, ὅπου ὑποχρεόνων ἰδιαιτέ-
 ρως τὸν Χειριακὸν Ἄνθρωπον· εἴα μὲν διὰ καὶ λά-
 βην ἀπὸ τῆν Θρησκείαν πειραστότερον βάρος, καὶ ἀξιο-
 πιστίαν ἐκεῖνα, ὅπου θέλομεν δείξει πρότερον μετὰ τὸν
 ὀρθὸν λόγον· ἄλλο δὲ διὰ να γνή σαφῆς πόσον ἐτε-
 λιοποίησε τὴν Ἠθικὴν Φιλοσοφίαν αὕτη ἢ ἰσρα
 Θρησκεία· καὶ τέλος διὰ να ἡμπορῆ κάθ' ἑσας, ὅπου
 τὴν πειραστότητι, να γνωρίζη πόσον πειραστότερον ἀπὸ
 κάθ' ἄλλον χρεωστῆ, ὅχι μόνον διὰ τὸν ὀρθὸν λό-
 γον, ἀλλὰ πολὺ πειραστότερον διὰ τῆν Θρησκείαν, να
 εἶναι φρόνιμος, ἐπιεικής, καὶ ἀσεβής.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΤΗΣ

ΗΘΙΚΗΣ.

ΜΕΡΟΣ Α΄.

Ο ΦΡΟΝΙΜΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Σοφόν, ἢ φρόνιμον ὠνόμαζαν· οἱ Παλαιοὶ ἐκεῖνον, ὅς τις ἴξασκε νὰ κυβερνᾷ καλῶς τὸν ἑαυτόν τε. Ἀπὸ τῆς πρώτης χρόνης ἐγνώρισαν οἱ ἄνθρωποι, ὅτι τὸτο εἶναι τὸ πρώτιστον μέρος τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως καὶ σοφίας· ὡς αὐτὸ ὅπῃ χωρὶς αὐτοῦ δὲν ἴμπορεῖ νὰ φθάσῃ τινὰς εἰς τὴν δὺδαιμονίαν, ἢ ὅποια φύσει ἀρέσκει εἰς καθ' ἑαυτὸν, καὶ εἰς ἐπίκτησιν τῆς ὁποίας μάτην κοπιᾷ νὰ ἀποκτήσῃ τὰ ἐξωτερικὰ βοηθήματα καὶ μέσα, ὅποιοι ἔχει τὰ ἐμπόδια εἰς τὸν ἑαυτόν του, καὶ δευτὸν ἴξασκει νὰ τὰ ἀποβάλλῃ.

Τὸ μέσον, ὅπῃ οἱ Στωϊκοὶ διώριζον εἰς τὸτο, ἦτον μία ἀπόλυτος κυριότης τῆς παθῶν. Ἦθελον ὁμῶς μίαν κυριότητα τοιαύτην, τὴν ὅποiam δευτὴν τὴν στωικισμῶν ἀνάγεται ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἰς ἑαυτὴν· εἰς τὸν ὅπου, ἀντὶ νὰ ἐκλυθῆν τὴν εἰς τὴν δὺδαιμονίαν ὁδὸν, τὴν ἑκαμναν μὲ τὰς ὑποθήκας τῶν ἐπιδυσκολωτέρων, διὰ νὰ μὴ εἰπῶν πάντα ἀπορόσβατον.

Ἄλλα

Ἄλλὰ μ' ὅλον ὅπου ὀλίγον ἔπρεπε νὰ ἀποδεχθῶμεν τὴν ῥιγότητα καὶ αὐστηρίαν τῶν διδασκαλιῶν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀξιώσεών τους, δὲν εἶναι δίκαιον μ' ὅλον τῆτο νὰ ἀρνηθῶμεν, ὅτι μία ἔμφρων καὶ μετρία κυβέρνησις τῶν παθῶν, δὲν εἶναι εἴς ἀπὸ τὰ πρῶτα μέσα, ὅπῃ μᾶς φέρειν εἰς τῆτο.

Ἐγὼ ὅμως εὐρίσκω εἴς ἄλλο μέσον καὶ δρασιώτερον, καὶ δὺκολώτερον, καὶ γρηγορώτερον· ἀγκαλά καὶ νὰ μὴ τὸ ἐθεώρησε καθεὶς ἕως πῶρα ὅσον ἔπρεπε, καὶ ὅσον ἦτον ἀρκετόν· τῆτο δὲ εἰς τὸ νὰ διοικῆ τις καὶ νὰ κυβερνᾷ καλῶς τὴν φαντασίαν.

Λέγω δὲ ὅτι δὲν τὸ ἐθεώρησε τινὰς ἀκόμι ἔως πῶρα καθ' ὅσον ἔπρεπε, ἐπειδὴ μ' ὅλον ὅπου πολλὰ εἶπαν πολλοὶ περὶ τῆς κράτους τῆς φαντασίας, καὶ περὶ τῶν κακῶν, ὅπου αὐτὴ ἐργάζεται· δὲν ἰξόρα ὅμως αὐτὴ ἐπεχειρίθη τις ἕως πῶρα νὰ πραγματωθῇ αὐτῇ τὴν ὑπόθεσιν καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν, ὅπου ἔπρεπε.

Πόσῳ λοιπὸν ἐπίρροια ἔχεν ἡ φαντασία καὶ τὰ πάθη ἐπάγει εἰς τὴν δὺδαιμονίαν τῆς ἀνθρώπου, καὶ τίνι ῥόπῳ πρέπει νὰ κανονίζονται πόσον ἐκείνη, ὅσον καὶ ταῦτα, θέλομεν τὸ ἰδῆ κατὰ μέρος, ἀρχίζοντας ἀπὸ τῆς φαντασίας.

Τ Μ Η Μ Α Α΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΦΑΝΤΑΣΙΑΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Φύσις ἔ' ισχύς τῆς Φαντασίας.

Η Φαντασία ἐκλαμβανομένη καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν, εἶναι ἐκείνη ἢ δυνάμις, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ ἔχει ζωηρῶς παρόντα τὰ ἰνδάλματα τῶν πραγμάτων, ὅπου πραγματικῶς δεῦν εἶναι παρόντα εἰς τὰς αἰδήσεις.

Περὶ τῆς ἰσχύος τῆς εἵπαμεν ἤδη πολλὰ εἰς τὴν Μεταφυσικῶν (Τμήμ. Β΄. Κεφ. Γ΄. Ἄρθρ. Δ΄.), ὁμοίως καὶ περὶ τῆς μεγίστης ἐκείνης δυναθείας, ὅπῃ αὐτὴ ἔχει, τὸσον εἰς τὰ παρεληλυθότα, ὅσον εἰς τὰ ἐνεσῶτα, καὶ δὴ καὶ εἰς τὰ μέλλοντα πράγματα.

Διὰ τὰ κάμωμεν ὁμῶς καὶ ἐνταῦθα μίαν σημείωσιν, ὑποθεθεῖτω ὅτι εἰς τὴν παράστασιν τῆς Ζαΐρας (1) ἡ παθητικὴ σκηνὴ τῶν Λασιτιανῶν μᾶς προέξενε μίαν γλυκεῖαν κίνησιν (διάθεσιν). Ἐπειτα, ἀφ' οὗ διελύθη ἡ σκηνὴ, ἀνίσως ἡ διάνοια θελήσῃ καὶ ἐπιστρέψῃ ἐκ δούτερου, καὶ γὰρ συνομιλήσῃ ἐξ ὑπαρχῆς μετὰ τὸν γέροντα ἐκεῖνον, τὸν καὶ εἰς αὐτῶν τὴν δυστυχίαν τοῦ τὸσον σέβασμιον, ἰδοὺ μᾶς ἀνοίγεται πάλιν εὐθύς εἰς τὸν νοῦν ἡ σκηνή. Τὸν βλέπομεν καθήμενον ἀπὸ μέσον τῶν Νερεσάνων καὶ τῶν

Κα-

(1) Τραγωδία γνωμμωσάτη τῆ Βολταίρα.

14 Μέρ. Α'. Τμήμ. Α'. Φαντασία.

Κατιλλίωνος ἀπὸ τὸ εὔα μέρος, καὶ τῆς Ζαΐρας ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἀκρόμεν τῆς γοερῆς θρῆνῆς τοῦ ὑπὲρ τῆς ὑποπτομοσύνης ἀπωλείας τῆς τέκνων του· βλέπομεν τὰ δάκρυα, ὅπου καταβρέχων τὰ ἀτονισμένα ὄμματά τε, βλέπομεν τὰ δάκρυα, ὅπου χύνων οἱ πρηνεσῶτες, θεωροῦμεν τὰς ἐκστάσεις τῆς χαρᾶς, ὅπῃ αὐξάνουν πάντοτε ὅποταν ἀναγνωρίζῃ κατ' ὀλίγον ὀλίγον τὰ τέκνα τε εἰς τὴν Ζαΐραν καὶ εἰς τὸν Νερεσάγον. Ὅλη ἡ πρόβασις τῆς σκλυῆς παρίσταται διακεκριμένως ἐμφανισθέντα· καθε ὥραν φέχομεν ἐκεῖ μὲ τὴν διαύοισαν· ὁ τόπος, τὰ πρόσωπα, αἱ θέσεις, ὅλα διεγείρονται εἰς ἡμᾶς, ὡς αὐτὰ εἴη παρόντα. Ἰδὲ σχεδιασμένη ἐν μέρει ἡ ἰχὺς τῆς φαντασίας.

Ἀλλὰ δεῦν δὲ χαλεπεῖται μόνον εἰς τοῦτο, νὰ ἀναζωογονῇ δηλονότι τὰς παρρηχυσίας ἰδέας· ἀλλ' ἀποπτύουσα τὸν χαλινόν, πηδᾷ τολμηρῶς, καὶ πλανᾶται ἀκόμη καὶ εἰς τὸ μέλλον. Ὁ Καῖσαρ κεντήμονος ἀπὸ μίαν ὑπερβολικὴν φιλοτιμίαν, ἐπιθυμεῖ τὴν βασιλείαν τῆς Ῥώμης. Εἰς τὴν διάβασιν τοῦ Ῥαββι κόνου ἡ φαντασία τοῦ πρὸ ζωγραφίζει τὸν Πομπηϊον νικημένον, τὴν γερουσίαν πεφοβισμένην, τὸν δῆμον ὑποταγμένον· βλέπει τὴν λαμπρὰν πομπὴν τοῦ ἰδίου θριάμβου· βλέπει τὰς βασιλεῖς τῆς γῆς προσπίπτοντας εἰς τοὺς πόδας του· βλέπει τὰ ἔθνη νὰ κοιτάζουσι μὲ ἐκπληξιν τὰς νίκας του· βλέπει τὸν Κόσμον ὅλον νὰ κρέμαται ἀπὸ τὰ νύματα του· ὁ ἥλιος δὲ βλέπει καὶ τὸ ξίφος τοῦ Βρούτου, ὅπου τὸν προσκύνει ἐκεῖ μέσα εἰς τὴν γερουσίαν· νὰ τὸν σφάξῃ!

Μεγαλητέρα ἔτι μάλλον εἶναι ἐκείνη ἡ δυνάμις τῆς φαντασίας, ἡ ὅποια κάμνει τὰ παρόντα ὑποκείμενα νὰ ἀλλάξων καὶ χῆμα καὶ θεωρίαν. Ἐνα παιδίον (πολλάκις καὶ εὔας ἀνδρας) μὲ ψυχῶν κατελιμμένον ἀπὸ τὰς ἐντετυπωμένας ἐαυτῷ τρομερὰς ἰδέας τῆς τυκτερινῶν φασμάτων, δεισκέται κατὰ τὴν χῶν μόνον ἐν σκότεινῳ τυκτερινῶν εἰς μίαν ἐκτεταμένην

πεδιάδα· εἷς δένδρον, ἢ εἷς παλαιόπυργος, ὅπου τῷ παρῆσται ἕξαφνα εἰς τὴν ὄψιν, δὲ εἶναι πλέον δι' αὐτὸ δένδρον, ἢ πύργος· ἀλλ' εἶναι εἷς φοβερόν φάσμα, τὸ ὁποῖον χιῶνεται σχεδὸν ἐπάνω του νὰ τὸ καταφάγη· βλέπει τὸ εἰσαίστιον σῶμά του· ἀνακαλύπτει τὰ φεικτὰ μέλη του· τοῦ φαίνεται ὅτι σχεδὸν πλησιάζει· αἰδανέται ὅτι σχεδὸν τὸ πιαίνει· λακταρίζει, φύγει, ὁ φόβος τῷ διακόπτει τὴν φωνὴν· καὶ ὅλα αὐτὰ ἀπὸ εἷς σωρὸν ἄμορφον πεζῶν, ἢ ἀπὸ εἷς κέτρυρον.

Ἐκ τῶν εὐκόλα ἠμπορεῖ νὰ καταλάβῃ τινὰς πόσον ἐκτείνεται ἡ δυναστεία τῆς φαντασίας, ἥτις κυριεύει ἀπολύτως καὶ τὸ παρεληλυθὸς καὶ τὸ ἐνεστὸς καὶ τὸ μέλλον. Κανένα πρᾶγμα δὲ εἶναι εἰς αὐτὴν ἀδιάβατον· κανένα δὲ ἠμπορεῖ νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὰς ὀρμητικὰς πτήσεις τῆς.

Ὅμως αὐτὴν τὴν δύναμιν δὲ τὴν λαμβάνει ἄλλοθεν, εἰ μὴ ἀπὸ τὸ παρεληλυθὸς. Ἐπειδὴ καθ' ἑαυτὴν δὲ ἠμπορεῖ νὰ ἔχῃ κάμμιαν ἰδέαν, ἢ ὅποια νὰ μὴ εἶναι χορηγημένη εἰς αὐτὴν ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις. Καὶ αὐταὶ αἱ εἰκόρες τῶν παρόντων ἀντικειμένων, δὲ ἀνῆκουν μῆτε αὐταὶ εἰς αὐτὴν. Διὰ τὸ ἐν ὅσῳ τὸ ἀντικείμενον εἶναι ἔμπροσθέν μας, αἱ αἰσθήσεις εἶναι ὅπου ὀμιλεῖν διὰ νὰ εἰπῶ ἕττι· αὐταὶ μᾶς πληροφοροῦν περὶ τῆς παρουσίας του, αὐταὶ μᾶς προσφέρουν τὴν παράστασιν, εἴτ' ἐν εἰκόνα τῷ· ἡ φαντασία σιωπᾷ, ἐκτὸς εἰμὴ αὐτὴν θελήσῃ νὰ ἀναμιχθῇ μετὰ τὰς ἐκ τῶν παρεληλυθόντων πραγμάτων ἰδέας, διὰ νὰ τὸ συγχύσῃ καὶ νὰ τὸ παραμορφώσῃ.

Εὐθύς ὅμως ὅπου ἀρθῇ ἐκ μέσου τὸ ἀντικείμενον, ἀνθυποβάλλεται ἀμέσως εἰς τὴν ἀντίληψίν του ἡ φαντασία· αὐτὴ διαφυλάττει εἰς ἡμᾶς παρὸν τὸ εἶδωλόν τῷ· αὐτὴ καὶ ἐσβεσμένον, μετὰ πολλὰς χρόνους τὸ ἀναζωπυρεῖ, μετὰ μυρίους χρόνους τὸ αὐξάνει, τὸ σμικρύνει, τὸ σιδέει, τὸ διαλύει, τὸ διαδέτει ὅπως θέλει, καὶ τῷ δίδει τὴν μορφὴν, ὅπως τῆς ἀ-

ρέσκει. Καὶ ἡ μὲν φύσις καὶ ἰσχὺς τῆς φαντασίας τοιαῦτα. Νυνὼ δὲ καιρὸς εἶναι νὰ ἰδῶμεν καὶ ποίαν ἐπίρροιαν ἔχει ἐπάνω εἰς τὴν δὺδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πρῶτον ὅποιαν μετοχλῶ ἔχει εἰς τὰ κακὰ τῆς ψυχῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ἐπίρροια τῆς Φαντασίας ἐπάνω εἰς τὰ κακὰ τῆς ψυχῆς.

Εἴρηται πολλάκις (Λογικ. Μέρ. Α'. Τμήμ. Α'. Κεφ. Β'. καὶ Μεταφυσικ. Μέρ. Α'. Τμήμ. Β'. Κεφ. Δ'. Ἀρθρ. Β'.) ὅτι αἱ ἡδοναὶ καὶ αἱ ἀλγηδόνες, τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ, ἄλλα μὲν λέγονται σωματικά ἢ φυσικά, ἄλλα δὲ ψυχικά ἢ ἠθικά· καθ' ὃ ἠθελε τύχη νὰ ἔλκουν περὶ αὐτῶν τὴν ἀρχὴν, ἢ ἀπὸ τὰς ἐν τῷ σώματι προσβολὰς, ἢ ἀπὸ τὰς ἰδέας καὶ τὰ ἠθικὰ αἰσθήματα τῆς ψυχῆς.

Εἴρηται προσέτι (Μεταφυσικ. αὐτόθι) ὅτι μ' ὅλον ὅπῃ τὰ ὀνόματα ἀγαθὸν καὶ κακὸν κυρίως σημαίνων ἐκείνο, ὅπου ἔχει φύσιν νὰ παράξῃ μίαν ἡδονὴν, ἢ μίαν ἀλγηδόνα· εἰς τὴν τελευτήν ὅμως ὁμιλίαν τὰ μεταχειρίζονται πολλάκις εἰς τὸ νὰ ἐκφράξουν ὅχι τὸ αἶτιον τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ἀλγηδόνος, ἀλλ' αὐτῶ τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν ἀλγηδόνα· καὶ εἰς ταύτῃ τὴν διττὴν ἐκδοχὴν θέλομεν μεταχειρισθῆ καὶ ἡμεῖς ἀδιαφόρως τῆς ὁρῆς εἰς κάθε περίστασιν, ὅπῃ δὲν ἀπαιτεῖ ἡ ἀκρίβεια νὰ προσδιορίσωμεν τὴν κυρίαν καὶ ἰδιαιτέραν σημασίαν των.

Λοιπὸν ὅποιος διατείνεται ὅτι τὰ κακὰ, ἢ αἱ ἀλγηδόνες τῆς ψυχῆς ἠρτλῶνται τὰ περὶ αὐτῶν, ἢ ἰσως καὶ ὅλα ἀπὸ τῆς φαντασίας, τούτου ἡ πρότασις εἶναι κίνδυνος μήπως νομισθῆ παράδοξος· καὶ ὅμως

Κεφ. Β'. Ἐπίρ'. αὐτῆς εἰς τὰ ψυχ. κακά. 17

δεν εἶναι εἰς τὴν ἡθικῶν ἀλήθεια δὺκολωτέρα ταύτης εἰς τὸ νὰ ἀποδειχθῇ.

Καὶ μήτε εἶναι χρεία νὰ καταφύγωμεν τῆς εὐκα εἰς μίαν μακρὰν ἀπαρίθμησιν ὅλων ἐκείνων τῶν κακῶν, τὰ ὅποια φαερῶς ἀποδίδονται ἀπὸ καθ' ἓνα εἰς τὴν φαντασίαν. Θέλομεν ἐκλάβη τὸ πρᾶγμα ἀπὸ ὑψηλότερα, καὶ θέλομεν τὸ θεωρήσει ὑπ' ὄψιν καθολικωτέραν.

Ἡ φαντασία εἶναι, ὡς εἴρηται εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἡγυμένε Κεφαλαίε, ἡ δυνάμις, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ ἔχει ζωηρῶς παρούσας τὰς εἰκόνας τῶν πραγμάτων, ὅπῃ πραγματικῶς δὲν εἶναι παρόντα εἰς τὰς αἰσθήσεις. Λοιπὸν τὰ κακά τῆς ψυχῆς κοινῶς ἄλλω ἀρχῇ δὲν ἔχεν, εἰ μὴ ταύτῃ καὶ μόνῃ.

Ἡ εἰκὼν ἐνὸς ἀγαθοῦ ἀποβληθέντος, ἢ ἐνὸς κακοῦ, ὅπου ἐδοκιμάσαμεν ἢ εἰκὼν ἐνὸς κακοῦ, ὅπου νομίζομεν ὅτι εἶναι παρὸν, χωρὶς τῶντι νὰ εἶναι ἢ εἰκὼν ἐνὸς κακοῦ, ὅπου εἰς τὸ μέλλον ὑποπτόμεθα, ἰδοὺ συλλήβδην ὅλα τὰ κακά, ὅπῃ συγκροτῶν τὰς παραχὰς καὶ τὰς ἀδυμίας τῆς ψυχῆς. Ἄς ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ἡ δυνάμις τῆ μεταφέρεσθαι εἰς τὸ παρεληλυθός, ἢ εἰς τὸ μέλλον, ἄς ἀφαιρεθῇ ἡ δυνάμις τοῦ πλάττειν, ἢ ἡ ἀδυαμία, τῆτ' ἔστιν ἀνοησία τῆ ὑποθέτειν ἐκεῖνα, ὅπου δὲν ὑπάρχουσι, καὶ εὐθὺς ἀφανίζονται τὰ κακά τῆς ψυχῆς τῆ καὶ μήτε θέλει ἔχει πλέον ἄλλο, εἰ μὴ τὰ κακά, ὅπου ἠρτῶνται ἀπὸ τὰ κατ' ἐνέργειαν ἀλγεινὰ αἰσθήματα, τὰ ὅποια εἶναι κακά τοῦ σώματος. Καὶ διὰ νὰ φανῇ τῆτο σαφέστερα, ἄς ἐξετάσωμεν νὰ εὔρωμεν τὰς αἰτίας, ἐξ ὧν παράγονται ὅλαι αἰ τῆς ψυχῆς ἀλγηδόνες.

Τρεῖς ἀναφορὰς ἡμποροῦν αὐται νὰ ἔχεν, καθ' ὃ δηλονότι ἀναφέρονται ἢ εἰς τὸ παρεληλυθός, ἢ εἰς τὸ ἐνεσός, ἢ εἰς τὸ μέλλον.

Ἐκεῖνα, ὅπου ἀναφέρονται εἰς τὸ παρεληλυθός, ἔχουσι τὴν ἀρχὴν ἢ ἀπὸ τῆς εἰκόνα ἐνὸς κακοῦ.

Elem. di Fil. T. IV. B